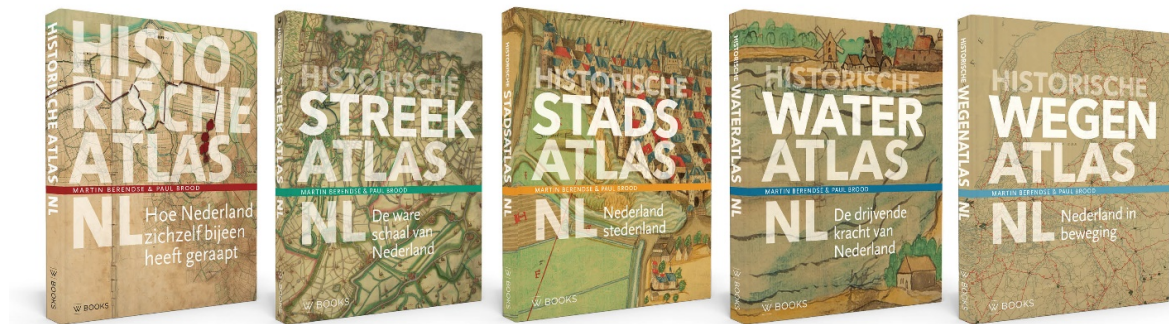

Hoe Nederland zichzelf bijeen heeft geraapt

In september 2019 kwam de *Historische Atlas NL, hoe Nederland zichzelf bijeen heeft geraapt* uit bij uitgeverij WBOOKS. De atlas is een groot succes en beleefde in totaal al zeven drukken. Intussen zijn er al vier vervolgdelen verschenen:

- *Historische Streekatlas NL, de ware schaal van Nederland*
- *Historische Stadsatlas NL, Nederland stedenland en*
- *Historische Wateratlas NL, de drijvende kracht van Nederland*
- *Historische Wegenatlas NL, Nederland in beweging.*

De zesde atlas is inmiddels in de maak en verschijnt in het najaar van 2026.

Martin Berendse en Paul Brood¹ hebben jarenlang samengewerkt bij het Nationaal Archief en vertellen hun versie van 'het verhaal van Nederland' met veel plezier. Dat verhaal is minder groots en meeslepend dan we vroeger op school hebben geleerd, maar zeker niet minder boeiend.

Holland of Nederland?

Het valt Martin, een geboren Betuwnaar, en Paul, een bekeerde Groninger, al heel lang op dat ons geschiedenisverhaal vooral het verhaal van Holland is en dat het perspectief van het noorden, het oosten en het zuiden heel vaak wordt vergeten. Voorbeeld: wat in onze geschiedenisboekjes vaak de 'bevrijding van Den Bosch' (1629) wordt genoemd, is in Brabant toch vooral ervaren als de 'verovering en bezetting' van Den Bosch. Een bezetting die overigens nog bijna twee eeuwen duurde en van Brabant (en van Zeeuws-Vlaanderen en grote delen van Limburg) een soort kolonie maakte.

Bedrijfsongeval

Een ander misverstand over de totstandkoming van Nederland is, dat alles voort kwam uit een goed doordacht masterplan van de 'vrijheids- en vredelievende' Nederlanders om zich te verlossen van de 'meedogenloze' Spanjaarden. Bij het begin van de zogenaamde Tachtigjarige Oorlog had niemand echter het idee dat *De Nederlanden* (de huidige Benelux en Noord-Frankrijk) van elkaar zouden worden gescheiden. Je zou het ontstaan van Nederland dus eigenlijk een bedrijfsongeval kunnen noemen. De scheiding van de Nederlanden, heeft heel veel weg van het voormalige Oost- en West-Duitsland en het voormalige Joegoslavië. De geschiedenissen van Noord-Brabant en Noord-Ierland vertonen verbluffende overeenkomsten. En wat te denken van Vlaanderen, dat inmiddels is opgesplitst in Frans-, Zeeuws- en Belgisch-Vlaanderen?

¹ Martin Berendse was van 2007 tot 2014 algemeen rijksarchivaris en directeur van het Nationaal Archief in Den Haag en inmiddels directeur van de OBA in Amsterdam. Paul Brood was o.a. rijksarchivaris in Drenthe en Groningen en doceerde archiefstudies aan de Universiteit van Leiden.

In de drie lezingen die voor het najaar in Tiel gepland staan wil Martin ingaan op de verhalen in de vijf atlassen die tot nu toe verschenen zijn:

Lezing 1. Historische Atlas NL (1)

De *Historische atlas NL* laat precies zien welk stukje land wanneer aan Nederland is toegevoegd en wat de achtergrond is van de merkwaardige grenzen tussen Nederland, België en Duitsland. Er zijn nogal wat rariteiten. Absoluut hoogtepunt is de huidige grens tussen Baarle-Nassau en Baarle-Hertog², maar ook de 'tweeherigheid' van Maastricht, de 'Rijksonmiddellijkheid' van o.a. Thorn en Ravenstein en de onafhankelijke status van de vrijsteden Culemborg en Vianen worden uit de doeken gedaan.

Verder is te lezen dat in de 15^e en 16^e eeuw de woorden "België" en "Nederland" precies hetzelfde betekenden. In die periode liep er geen denkbeeldige scheidslijn tussen noord en zuid, maar tussen oost en west. Vlaanderen en Holland hadden veel meer met elkaar te maken dan bijv. Gelderland en Holland. De grote Europese mogendheden hebben er vaak alles aan gedaan om de huidige Benelux onder de voet te lopen of gedeeltelijk te annexeren. Dat plaatsen als Groningen, Zevenaar, Nijmegen, Venlo, Weert, Breda en Hulst tegenwoordig in Nederland liggen, was in het verleden lang niet altijd een uitgemaakte zaak.

Lezing 2. Historische Streekatlas NL (2) en Historische Stadsatlas NL (3)

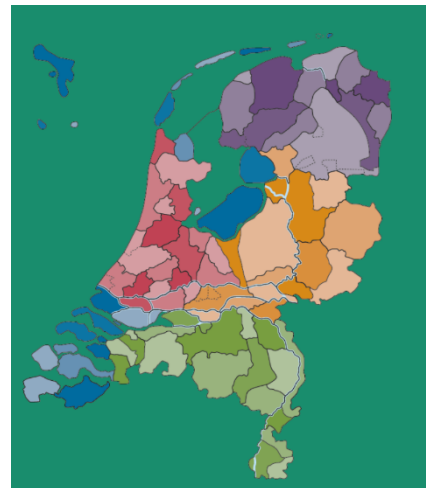
Waar in de eerste atlas de focus lag op de buitengrenzen van Nederland, gaat de *Historische Streekatlas NL* in op onze binnengrenzen. Niet de provincies, maar onze historische landstreken laten je het ware gezicht (en daarmee de ware schaal) van Nederland zien.

Centrale vraag is waar onze streeknamen vandaan komen. Waarom noemen sommige Hollanders zich Waterlander of West-Fries? Wat zijn Kempenaars? Waar komt het onderscheid tussen Klei- en Woudfriezen vandaan? Is er verschil tussen de Graafschap en de Achterhoek? Of tussen De Peel en Peelland? En waarom is het extra mooi om fan van De Graafschap en FC Twente te zijn?

Nederland bestaat uit zo'n tachtig landstreken, die nog springlevend zijn. Als fusiegemeente ("Westerkwartier", "Oldambt", "Land van Cuijk), als waterschap ("Rijnland", "Delfland"), als park ("Veluwezoom"), merk voor agrarische producten ("Kempengoed") of als veiligheidsregio ("Kennemerland", "Twente").

De atlas is opgezet aan de hand van de beroemde "Keuningkaart" die net na de Tweede Wereldoorlog werd gepubliceerd door de bekende historisch-geograaf Hendrik Keuning. Martin en Paul hebben de kaart geactualiseerd en er de *Keuningkaart 2.0* van gemaakt.

In de tweede lezing komen ook de Nederlandse steden aan de orde aan de hand van de *Historische Stadsatlas NL*, die gaat over het dichte Nederlandse stedenlandschap. Ook daar staat de wordingsgeschiedenis van Nederland weer centraal en wordt verteld dat ons land eigenlijk geen "Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden", maar een "Republiek van Zesenvijftig Nederlandse Steden" was. Uiteindelijk lag de soevereiniteit in het oude Nederland bij de steden. Geen Nederland zonder steden, maar vooral: zonder de steden geen Nederland.

Lezing 3. Historische Wateratlas NL (4) en Historische Wegenatlas NL (5)

² De Belgische gemeente Baarle Hertog wordt volledig omsloten door Nederland gebied en ligt naast de Nederlandse gemeente Baarle Nassau. Baarle Hertog heeft 22 enclaves in Nederland en Baarle Nassau 8 enclaves in het Belgische gebied.

Bij de derde lezing staan de Historische Wateratlas NL en de Historische Wegenatlas NL centraal. In de wateratlas betogen de schrijvers dat de Nederlanders hun land niet hebben veroverd op de zee, maar vooral opzichzelf. Door de eeuwenlange vervening sinds de Romeinse tijd zakte het laagland zover weg, dat de zee er meer en meer grip op kreeg. Alleen door drastische inpolderingen en bedijkingen wisten de Nederlanders het bedreigde laagland te redden. De grote vraag is natuurlijk hoe lang dit nog gaat lukken. Een ander belangrijk thema is de “normalisering” van het Nederlandse rivierenlandschap, waardoor je op veel plaatsen in ons land nauwelijks meer het verschil tussen een kanaal en een rivier kunt ontdekken. Intussen willen we in ons land weer “ruimte voor de rivier” en wordt op sommige plaatsen van het land veel werk gemaakt van ‘ontpolderen’ en ‘hermeanderen’.

De nieuwste atlas, de Historische Wegenatlas NL, is voor een aanzienlijk deel ook weer een wateratlas, want in ons land ging en gaat een groot deel van het transport over het water. Het eerste openbaar vervoer in ons land verliep eveneens over het water: een dicht netwerk van trekvaarten en jaagpaden waar door paarden voortbewogen trekschuiten in de 17^e en 18^e eeuw een verrassend goede dienstregeling onderhielden. Daarnaast is er natuurlijk veel aandacht voor het bijzondere wegennet dan ons land rijk is.